

Vua Quang Trung đại phá quân Thanh năm 1789

Bắc Bình Vương được tin quân nhà Thanh đã sang đóng ở Thăng Long, lập tức hội các tướng sĩ để bàn việc đem binh ra đánh. Các tướng đều xin hãy chính ngôi tôn, để yên lòng người rồi sẽ khởi binh. Bắc Bình Vương bèn sai đắp đàn ở núi Bàn Sơn, ngày 25 tháng 11 năm Mậu Thân (1788), Vương làm lễ lên ngôi Hoàng Đế và chọn niên hiệu là Quang Trung.

Trong khi đó, lục quân của Ngô Văn Sở thấy giặc đông, không địch nổi phải rút về tới Ninh Bình cố thủ. Quân Tây Sơn đóng đồn từ Tam Điệp tới Biện Sơn. Núi Tam Điệp trước gọi là đèo Ba Dội ở chỗ phân biệt địa giới tỉnh Ninh Bình và tỉnh Thanh Hóa.

Vua Quang Trung thống lĩnh thủy bộ đại binh ra đánh giặc Thanh. Qua 4 ngày, vua kéo quân ra đến Nghệ An, tại đó vua đã vời La Sơn Phu Tử Nguyễn Thiếp đến hội kiến và bàn kế hoạch hành quân. Nghỉ lại đây 10 ngày để kén lấy thêm binh, cả thầy được 10 vạn quân và hơn 100 con voi. Vua điểm duyệt quân sĩ,

truyền dụ mọi người phải cố gắng đánh giặc giúp nước. Đoạn rời kéo quân ra Bắc, đến ngày 20 tháng chạp thì đến núi Tam Điệp. Bọn Ngô Văn Sở, Ngô Thì Nhiệm đều ra tạ tội, kể chuyện quân Tàu thế mạnh, sợ đánh không nổi, cho nên phải lui về giữ chỗ hiểm yếu.

Vua Quang Trung cười mà nói rằng: "Chúng nó sang phen này là mua cái chết đó thôi. Ta ra chuyến này thân coi việc quân đánh giữ, đã định mẹo rồi, đuổi quân Tàu về chẳng qua 10 ngày là xong việc. Nhưng chỉ nghĩ chúng là nước lớn gấp 10 nước ta, sau khi chúng thua một trận rồi, tất chúng lấy làm xấu hổ, lại mưu báo thù, như thế thì đánh nhau mãi không thôi, dân ta hại nhiều, ta sao nở thế. Vậy đánh xong trận này, ta phải nhờ Thì Nhiệm dùng lời nói cho khéo để đình chỉ việc chiến tranh. Đợi mười năm nữa, nước ta dưỡng được sức phú cường rồi, thì ta không cần phải sợ chúng nữa."

Vua Quang Trung truyền cho tướng sĩ ăn tết Nguyên Đán trước, để đến hôm trừ tịch thì cất quân đi, định ngày mồng 7 tháng giêng

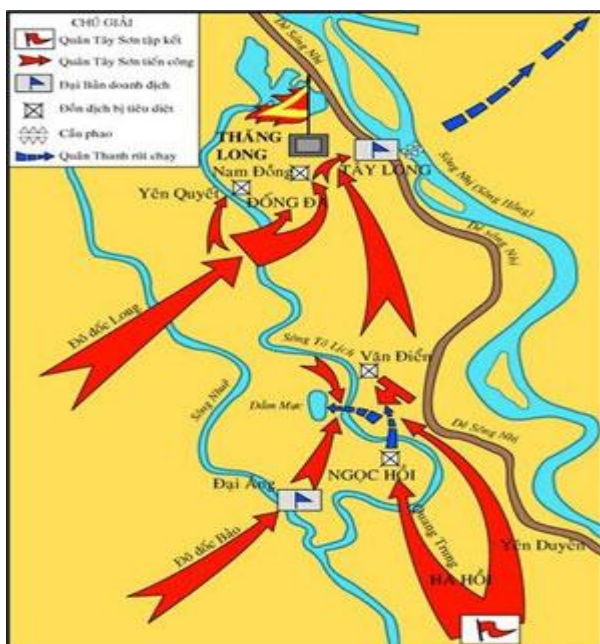
thì vào thành Thăng Long mở tiệc ăn mừng. Đoạn rồi, truyền lệnh cho ba quân đến nghe lệnh điều khiển.

Thứ nhất đại tư mã Ngô Văn Sở, Nội hầu Phan Văn Lân đem tiền quân đi làm tiên phong.

Thứ nhì đô đốc Lộc, đô đốc Tuyết đem hữu quân cùng thủy quân, vượt qua bể vào sông Lục Đầu. Rồi đô đốc Tuyết thì kinh lược mặt Hải Dương, tiếp ứng đường mé đông; đô đốc Lộc thì kéo về vùng Lạng Giang, Phượng Nhỡn, Yên Thế để chặn đường quân Tàu chạy về.

Thứ ba đô đốc Bảo, đô đốc Mưu lãnh tượng binh đem tả quân cùng quân tượng mã đi đường núi ra đánh phía tây. Mưu thì xuyên ra huyện Chương Đức (nay là Chương Mỹ), tiện đường kéo thẳng đến làng Nhân Mục, huyện Thanh Trì, đánh quân Điền Châu; Bảo thì thống suất quân tượng mã theo đường huyện Sơn Lãng ra làng Đại Áng thuộc huyện Thanh Trì tiếp ứng cho mặt tả. Thứ tư Hồ hộ hầu (không biết tên) chỉ huy hậu quân lo việc đốc chiến.

Thứ năm vua Quang Trung chỉ huy trung quân hôm 30 khuya trống kéo ra Bắc nhắm thành Thăng Long trực chỉ.

Lược đồ trận Ngọc Hồi - Đống Đa

Trận Sơn Nam: Ngày 30 tháng chạp, vua Quang Trung cho mở tiệc khao quân, tuyên bố ăn Tết trước khi lên đường, hẹn mùng 7 năm mới, sẽ vào thành Thăng Long mở tiệc mừng chiến thắng. Tối hôm đó quân Tây Sơn vượt sông Giản ở giáp giới tỉnh Ninh Bình và Hà Nam bây giờ. Đến Sơn Nam, trấn thủ Hoàng Phùng Nghĩa, tướng của vua Lê Chiêu Thống, bỏ chạy. Vua cho đuổi theo đến huyện Phú Xuyên bắt sống hết được toán quân Tàu đóng ở đấy, không một người nào chạy thoát được; vì thế cho nên không có tin báo về, những quân Tàu đóng ở làng Hà Hồi và làng Ngọc Hồi không hay biết gì cả.

Trận Hà Hồi: Vua Quang Trung thúc quân đuổi tiếp đến Hà Đông. Đêm mùng 3 Tết Kỷ Dậu (1789) nhà vua cho quân vây kín đồn Hà Hồi. Nhà vua ra lệnh các tướng đặt loa hô lớn và các quân sĩ đồng thanh đáp ứng vang trời, làm cho quân trong thành sợ hãi xin hàng bởi thế quân Tây Sơn lấy được hết cả quân lương và đồ khí giới.

Trận Ngọc Hồi: Mờ sáng ngày mùng năm, quân Tây Sơn tiến lên đến làng Ngọc Hồi, quân Tàu bắn súng ra như mưa. Vua Quang Trung biết quân Thanh phòng thủ ở đây khá kiên cố, trên thành có đại bác và chung quanh thành có địa lôi bảo vệ. Nhà vua liền sắp đặt cách tấn công như sau:

Trước hết là tượng binh trang bị súng thần công đi đầu, vừa bộ chiến tấn công, vừa dùng súng phá thành, vừa phá thế trận địa lôi bao quanh thành của quân Thanh.

Sau tượng binh là toán cảm tử cầm ván làm mộc che. Cứ 3 tấm ván ghép lại thành một bức lớn, bên rơm thấm nước bao bọc ở ngoài, 10 người khiêng một bức, tất cả có 20 bức đi trước. Sau lưng mỗi bức là 20 quân sĩ mang đầy đủ vũ khí dàn hàng ngang tiến tới.

Cuối cùng là đại binh.

Cuộc tấn công đồn Ngọc Hồi khai diễn sáng sớm mùng 5 Tết Kỷ Dậu. Trong thành quân Thanh bắn súng ra dữ dội, nhưng quân Tây Sơn nhất quyết thúc voi tiến tới, dùng súng đại bác phá hủy thành. Quân sĩ nhờ các ván che chở, nên dễ tiến tới mục tiêu. Kỵ binh của quân Thanh tiến ra gặp tượng binh của Tây Sơn hoảng sợ bỏ chạy. Khi thành bị phá, quân Tây Sơn bỏ các tấm ván đánh cận chiến làm quân Thanh chết rất nhiều. Một số quân Thanh bỏ chạy bị chính địa lôi của họ phát nổ làm thiệt mạng. Những kẻ chạy thoát được lại bị cánh quân Tây Sơn do Đô đốc Bảo chỉ huy, từ hướng Đại Áng tiến tới đánh đuổi tiếp.

Sau khi hạ đồn Ngọc Hồi, quân Tây Sơn tiếp đánh các đồn quân Thanh tại Văn Điển (Hà Đông), Yên Quyết (ngoại thành Thăng Long) làm quân Thanh thiệt hại nặng, đề đốc Hứa Thế Hanh, tổng binh Trương Triều Long, Thượng Duy Thanh đều tử trận.

Ngoài ra, một cánh quân Tây Sơn khác đến vây Sầm Nghi Đống tại Loa Sơn (gò Đống Đa). Sau một hồi chống cự quyết liệt, thế quân yếu dần, lại không được tiếp ứng, Sầm Nghi Đống biết không cách gì thoát thân bèn thắt cổ tự tử.

Tôn Sĩ Nghị nửa đêm được tin báo, hoảng hốt không kịp thắt yên ngựa và mặc áo giáp, đem mấy tên lính kỵ chạy qua sông sang Bắc Ninh. Quân các trại nghe tin như thế, xô xao tan rã chạy trốn, tranh nhau sang cầu, một lát cầu đổ, sa cả xuống sông chết đuối, sông Nhị Hà đầy những thân người chết.

Vua Chiêu Thống cũng theo Tôn Sĩ Nghị sang sông cùng với bà Hoàng Thái Hậu và mấy người cận thần chạy sang Tàu.

Đạo quân Vân Nam và Quý Châu đóng ở miền Sơn Tây nghe tin Tôn Sĩ Nghị đã thua, cũng rút quân chạy về. Ngày hôm ấy vua Quang Trung đốc quân đánh giặc, áo ngự bào

bị thuốc súng bắn vào đen như mực. Đến trưa thì vào được trong thành.

Các tướng đem binh đuổi đánh quân nhà Thanh đến tận cửa Nam Quan. Người dân Tàu ở gần Lạng Sơn khiếp sợ, đàn ông, đàn bà dắt díu nhau mà chạy, từ cửa ải về mé bắc hơn mấy trăm dặm, tịnh không nghe thấy tiếng một người nào.

QUANG TRUNG ĐẠI ĐẾ
1753 - 1792

Vua Quang Trung vào thành Thăng Long, hạ lệnh chiêu an, phàm những người Tàu trốn tránh ở đâu ra thú tội, đều được cấp cho áo mặc, lương ăn. Lại bắt được cả ấn tín của Tôn Sĩ Nghị bỏ lại, trong những giấy má bắt được có tờ mật dụ của vua Càn Long nói rằng: "Việc quân nên từ bỏ, không nên hấp tấp. Hãy nên đưa hịch truyền thanh thế đi trước, và cho các quan nhà Lê về nước cũ hợp nghĩa binh, tìm tự quân nhà Lê đem ra đứng đầu để đối địch với Nguyễn Huệ, thử xem sự thế thế nào. Nếu lòng người nước Nam còn nhớ nhà Lê, có quân ta kéo đến, ai là chẳng gắng sức. Nguyễn Huệ tất phải tháo lui; ta nhân lấy dịp ấy mà sai Tự quân đuổi theo, rồi đại binh của ta theo sau, như thế không khó nhọc mấy nổi mà nên được công to, đó là mẹo hay hơn cả. Ví bằng suốt người

trong nước, nửa theo đảng nọ, nửa theo đảng kia, thì Nguyễn Huệ tất không chịu lui. Vậy ta hãy đưa thư sang tỏ bảo đường họa phúc xem nó đối đáp làm sao. Đợi khi nào thủy quân ở Môn, Quảng đi đường bể sang đánh mặt Thuận Hóa và Quảng Nam rồi, bộ binh sẽ tiến lên sau. Nguyễn Huệ trước sau bị địch, thế tất phải chịu thua. Bấy giờ ta sẽ nhân mà làm ơn cho cả hai bên; từ đất Thuận Hóa Quảng Nam trở vào Nam, thì cho Nguyễn Huệ; từ châu Hoan, châu Ái trở ra Bắc thì phong cho Tự quân nhà Lê. Ta đóng đại binh lại để kiềm chế cả hai bên, rồi sẽ có xử trí về sau".

Tượng vua Quang Trung tại tỉnh Bình Định

Vua Quang Trung đem tờ mật dụ ấy bảo với Ngô Thì Nhiệm rằng: "Ta xem tờ chiếu của vua nhà Thanh chẳng qua cũng muốn mượn tiếng để lấy nước ta đó thôi. Nay đã bị ta đánh thua một trận, tất là lấy làm xấu hổ, chắc không chịu ở yên. Hai nước mà đánh nhau thì chỉ khổ dân. Vậy nên dùng lời nói khéo, để khiến cho khỏi sự binh đao; việc ấy nhờ nhà người chủ trương cho mới được".

Ngô Thì Nhiệm vâng lệnh làm thư đại khái nói rằng: "Nước Nam vốn không dám chống cự với đại quốc, nhưng chỉ vì Tôn Sĩ

Nghị làm nhờ việc cho nên phải thua. Vậy nay xin tạ tội và xin giảng hòa."

Vua Quang Trung sai sứ đem thư sang Tàu, và lại sai đem những quân nhà Thanh đã bắt được, để ở một nơi, cấp cho lương thực, đợi ngày cho về nước. Xếp đặt mọi việc xong rồi, đem quân về Nam, lưu Ngô Văn Sở và Phan Văn Lân ở lại tổng quản các việc quân quốc; còn những việc giao thiệp với nước Tàu thì ủy thác cho Ngô Thì Nhiệm và Phan Huy Ích cho được tự tiện mà khu xử, hễ không có việc gì quan hệ thì bắt tất phải đi tâu báo mà làm gì.

Tổng Hợp từ nhiều tài liệu

Bắc Bình Vương Nguyễn Huệ và đại thắng mùa xuân Kỷ Dậu

*Như mơ ngày Tết xuân năm ấy
Nguyễn Huệ oai hùng giữa núi sông
Áo trận thơm nồng xuân Kỷ Dậu
Giáp bào rạng rỡ đất Thăng Long
Trời Nam lưng lẩy trang hào kiệt
Sử Việt vang danh giống Lạc Hồng
Thấp nén hương lòng dân Tổ Quốc
Khởi trảm lộng gió quyên trời Đông*

Dương Lâm